

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/22/59-63>

Xatirə Məmmədova
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
mammadovaxatire999@gmail.com

BEYNƏLXALQ TURİZM KONSEPSİYASI VƏ ONUN NÖVLƏRİ

Xülasə

Beynəlxalq turizm, istirahət, iş və ya hər hansı digər fəaliyyət məqsədi ilə bir ölkədən digərinə səyahət təcrübəsinə aiddir. Beynəlxalq turizm bir çox ölkələr üçün gəlir gətirən və məşğulluq imkanları yaradan mühüm sənaye sahəsinə çevrilib. Bu, həm də müxtəlif xalqlar arasında mədəni mübadiləni və anlaşmanı təşviq etmək üçün vacib bir yoldur, çünki turistlər müxtəlif mədəniyyətləri, adət-ənənələri və həyat tərzini yaşamaq imkanı əldə edirlər. Beynəlxalq turizm bir çox formada ola bilər, o cümlədən ekoturizm, macəra turizmi, mədəni turizm, dini turizm və müalicə turizmi və başqaları. Beynəlxalq turistləri cəlb edən istiqamətlər müxtəlifdir və onlara çimərliklər, şəhərlər, dağlar, tarixi yerlər və vəhşi təbiət parkları daxil ola bilər. Bununla belə, beynəlxalq turizmin təbii ehtiyatların həddindən artıq istifadəsi, mədəni deqradasiya və ətraf mühitin çirklənməsi kimi bəzi mənfi təsirləri də var. Buna görə də, iqtisadi, sosial və ekoloji amilləri balanslaşdıran davamlı turizm təcrübələri getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir.

Açar sözlər: *beynəlxalq turizm, turizm növləri, turizm hüququ, səyahətçi, ekoloji turizm, macəra turizmi*

Khatira Mammadov
Baku State University
master student
mammadovaxatire999@gmail.com

International tourism concept and its types

Abstract

International tourism refers to the experience of traveling from one country to another for leisure, business or any other activity. International tourism has become an important industry generating income and employment opportunities for many countries. It is also an important way to promote cultural exchange and understanding between different peoples, as tourists have the opportunity to experience different cultures, traditions and lifestyles. International tourism can take many forms, including ecotourism, adventure tourism, cultural tourism, religious tourism, and medical tourism, among others. Destinations that attract international tourists are diverse and may include beaches, cities, mountains, historical sites, and wildlife parks. However, international tourism also has some negative effects such as overexploitation of natural resources, cultural degradation and environmental pollution. Therefore, sustainable tourism practices that balance economic, social and environmental factors are increasingly important.

Keywords: *international tourism, types of tourism, tourism law, traveler, ecological tourism, adventure tourism*

Giriş

Beynəlxalq turizm anlayışı barədə mövcud baxışların tədqiq olunması 3 əsas yanaşmanı ayırmağa imkan verir. Birincisi, beynəlxalq turizm insanların daimi yaşadıkları yerdən (ərazidən) əmək haqqının alınması və peşə fəaliyyəti ilə məşğul olmasına aid edilməyən azad yerdəyişmə sistemi sayılır. Bundan əlavə, göstərilir ki, beynəlxalq turizm həm də insanların transsərhəd yerdəyişməsi hesab olunur. İkincisi, beynəlxalq turizm belə yerdəyişmə nəticəsində yaranan

ehtiyacların təmin olunması üçün yaradılmış əmtəə və xidmətlərin geniş sferası, dünya iqtisadiyyatının sahəsidir. Bu daha çox onun beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sahəsini əhatə etməsi ilə xarakterizə olunur. Üçüncüsü, beynəlxalq turizm fəaliyyəti beynəlxalq turizm sənayesi subyektlərinin xarici iqtisadi fəaliyyəti kimi nəzərdən keçirilir (Gubenko, Pisarevskiy, 2003: 12). Bəzi tədqiqatçılar turizmi aşağıdakı kateqoriyalar kontekstində təhlil edir: sosial praktika; asudə vaxt sferası; tələbatın forması; mədəni fenomen; iqtisadiyyatın sahəsi.

Turizm haqqında Azərbaycan Respublikasının qanununun birinci mədəsində turizmin anlayışı belə verilmişdir: “ turizm – fiziki şəxslərin getdiyi ölkədə (yerdə) ödənişli fəaliyyətlə məşğul olmamaq şərti ilə istirahət, mədəni, tarixi və təbii irslə tanışlıq, sağlamlıq, bərpa və digər məqsədlərlə daimi yaşadığı ölkənin (yerin) hüdudlarından kənara müvəqqəti səyahəti” (2).

Beynəlxalq turizmin müxtəlif növləri var, hər biri səyahətçilərin müxtəlif maraqlarına və motivasiyalarına cavab verir. Beynəlxalq turizmin ən çox yayılmış növlərindən bəziləri bunlardır:

İstirahət turizmi - bu beynəlxalq turizmin ən geniş yayılmış növüdür və zövq, istirahət və istirahət üçün səyahətləri əhatə edir. Buraya görməli yerləri gəzmək, çimərlik tətilləri və macərə idmanı kimi fəaliyyətlər daxildir (Yarcan, 2021: 43). İstirahət və ya tətillər turizmi kimi də tanınan istirahət turizmi, fərdlərin və ya qrupların əsasən zövq, istirahət və istirahət üçün bir təyinat yerinə getdiyi beynəlxalq turizm növünə aiddir. Turizmin bu forması çox vaxt çimərlikdə günəş vannası qəbul etmək, görməli yerləri gəzmək, alış-veriş etmək və ya mədəni tədbirlərdə iştirak etmək kimi istirahət fəaliyyəti ilə əlaqələndirilir. İstirahət turizmi beynəlxalq turizmin ən geniş yayılmış növüdür və qlobal iqtisadiyyata mühüm töhfə verir. İstirahət üçün səyahət edənlər adətən səyahət agentləri, tur operatorları və ya onlayn sifariş platformalarının köməyi ilə səyahətlərini əvvəlcədən planlaşdırırlar. Onlar büdcə və üstünlüklərindən asılı olaraq otellərdə, kurortlarda, tətillər icarələrində və ya digər yaşayış yerlərində qalmaq seçə bilərlər. İstirahət edən turistlər həmçinin təşkil edilmiş turlarda və ya fəaliyyətlərdə iştirak edə və ya təyinat məntəqəsini təkbaşına kəşf edə bilərlər. Populyar istirahət turizmi istiqamətlərinə Karib dənizi, Havay və Aralıq dənizi kimi çimərlik istiqamətləri, həmçinin Paris, Roma və Tokio kimi mədəni görməli yerləri olan şəhərlər daxildir. İstirahət üçün turistlər tez-tez açıq havada istirahət, mədəni attraksionlar, alış-veriş və yemək də daxil olmaqla bir sıra fəaliyyətlər və təcrübələr təklif edən istiqamətlər axtarırlar. Bütövlükdə, istirahət turizmi beynəlxalq turizmin mühüm formasıdır, insanlara istirahət etmək, yeni yerlər kəşf etmək və ömürlük xatirələr yaratmaq üçün imkanlar yaradır.

İşgüzar turizm - bu, konfranslarda, görüşlərdə, ticarət sərgilərində və sərgilərdə iştirak etmək kimi işgüzar məqsədlərlə səyahət etməyi əhatə edir. İşgüzar səyahət edənlər tez-tez yüksək sürətli internet, görüş otaqları və nəqliyyat kimi xüsusi şərait və xidmətlərə ehtiyac duyurlar. Korporativ və ya peşəkar turizm kimi də tanınan biznes turizmi, fərdlərin və ya qrupların əsasən işgüzar məqsədlər üçün bir istiqamətə səyahət etdiyi beynəlxalq turizm növünə aiddir. Turizmin bu forması konfranslara, görüşlərə, ticarət şoularına və sərgilərə, eləcə də bizneslə bağlı digər fəaliyyətlərə qatılmaq əhatə edir. İşgüzar turizm qlobal iqtisadiyyata əhəmiyyətli töhfə verir və bizneslərin beynəlxalq tərəfdaşlar, müştərilər və təchizatçılarla əlaqə qurması üçün vacib bir yoldur. İşgüzar səyahət edənlərin tez-tez yüksək sürətli internet, görüş otaqları və nəqliyyat kimi xüsusi ehtiyacları və tələbləri olur. Onlar tək və ya qrup halında səyahət edə bilərlər və adətən riayət etmək üçün sıx bir cədvələ sahibdirlər. İşgüzar turizm müxtəlif şəraitlərdə, o cümlədən otellər, konfrans mərkəzləri və sərgi salonlarında baş verə bilər. Populyar işgüzar turizm istiqamətlərinə Nyu York, London və Tokio kimi güclü iqtisadi və kommersiya fəaliyyəti olan böyük şəhərlər daxildir. Biznes səyahətçiləri yeni iş imkanları axtarışında inkişaf etməkdə olan bazarlara da baş çəkə bilərlər. Bütövlükdə, biznes turizmi beynəlxalq turizmin mühüm formasıdır və biznesə şəbəkələrini genişləndirmək və əməliyyatlarını inkişaf etdirmək üçün imkanlar yaradır. O, qlobal iqtisadiyyatın mühüm bir hissəsidir və sənayenin geniş spektrində artım və innovasiyaları idarə etməyə kömək edir.

Mədəni turizm - bu turizm növü müxtəlif mədəniyyətləri, adət-ənənələri və həyat tərzini yaşamaq üçün səyahət etməyi əhatə edir. Buraya tez-tez muzeylərə, tarixi yerlərə və mədəni tədbirlərə səfərlər daxildir. Mədəni turizm, ayrı-ayrı şəxslərin və ya qrupların ilk növbədə həmin

destinasiyanın mədəni görməli yerlərini və fəaliyyətlərini yaşamaq üçün getdiyi beynəlxalq turizm növünə aiddir. Turizmin bu forması çox vaxt tarixi yerlərə, muzeylərə, incəsənət qalereyalarına və digər mədəniyyət müəssisələrinə baş çəkməklə əlaqələndirilir. Mədəni turizm səyahət edənlərə destinasiyanın tarixini, adət-ənənələrini və həyat tərzini öyrənmək, habelə onun yeməkləri, musiqisi, incəsənəti və digər mədəni ifadələrini yaşamaq imkanı verir. Mədəni turizm müxtəlif formalarda ola bilər, o cümlədən qədim xarabalıqları və arxeoloji yerləri ziyarət etmək, festivallarda və mədəni tədbirlərdə iştirak etmək, ənənəvi məhəllələri və kəndləri kəşf etmək. Səyahətçilər bələdçili turlarda iştirak etməyi və ya özləri kəşf etməyi seçə bilərlər. Mədəni turizm həmçinin ənənəvi sənətkarlığı öyrənmək, yerli mətbəxi bişirmək və ya dil dərsləri keçmək kimi fəaliyyətləri əhatə edə bilər. Populyar mədəni turizm istiqamətlərinə Paris, Roma və Kyoto kimi güclü mədəni ənənələrə malik şəhərlər, həmçinin Marrakech, Bali və Havana kimi unikal mədəni ifadələrə malik olan istiqamətlər daxildir (Guard, 2015: 63). Ümumiyyətlə, mədəni turizm beynəlxalq turizmin mühüm formasıdır və səyahət edənlərə dünyanın mədəni müxtəlifliyini öyrənmək və qiymətləndirmək üçün imkanlar yaradır. Bu, həmçinin yerli icmalara və iqtisadiyyatlara müsbət təsir göstərə, mədəni irsin qorunmasını təşviq edə və məşğulluq imkanlarını təmin edə bilər.

Təhsil turizmi - bu, dil, tarix və ya mədəniyyət kimi müəyyən bir mövzu haqqında öyrənmək üçün səyahət etməyi əhatə edir. Buraya xaricdə təhsil proqramları, dil kursları və təhsil turları daxil ola bilər. Təhsil turizmi, ayrı-ayrı şəxslərin və ya qrupların, ilk növbədə, müəyyən bir mövzu və ya maraq sahəsi haqqında öyrənmək üçün bir istiqamətə səyahət etdiyi beynəlxalq turizm növünə aiddir. Turizmin bu forması tez-tez dil immersion proqramları, xaricdə təhsil proqramları, təhsil turları və digər təhsil imkanları ilə əlaqələndirilir. Səyahətçilərin yerli ailə ilə yaşayarkən və ya dil dərslərində iştirak edərkən yeni dil öyrəndikləri dilə daldırma proqramları da daxil olmaqla, təhsil turizmi bir çox formada ola bilər; xaricdə təhsil proqramları, burada tələbələr müəyyən bir fənni öyrənmək üçün başqa ölkədəki məktəb və ya universitetdə oxuyurlar; və səyahətçilərin müəyyən bir mövzu və ya maraq sahəsi haqqında öyrənmək üçün tarixi yerlərə, muzeylərə və digər mədəniyyət müəssisələrinə baş çəkdikləri təhsil turları. Populyar təhsil turizmi istiqamətlərinə Kembridj, Oksford və Boston kimi nüfuzlu universitet və məktəbləri olan şəhərlər, həmçinin Parisdə dil immersion proqramları, İtaliyada kulinariya məktəbləri və Yunanıstanda tarixi turlar kimi unikal təhsil imkanları olan istiqamətlər daxildir. Bütövlükdə, təhsil turizmi beynəlxalq turizmin mühüm formasıdır, fərdlərə başqa mədəniyyətləri öyrənmək və onlarla ünsiyyət qurmaq, yeni bacarıq və biliklər əldə etmək və üfüqlərini genişləndirmək üçün imkanlar yaradır. O, həmçinin yerli icmalara və iqtisadiyyatlara müsbət təsir göstərə bilər, mədəni mübadiləni təşviq edir və məşğulluq imkanlarını təmin edə bilər.

Tibbi turizm - bu, çox vaxt səyahətçinin ölkəsində olduğundan daha aşağı qiymətə müalicə və ya əməliyyat almaq üçün səyahət etməyi nəzərdə tutur. Tibbi turizm estetik cərrahiyyə, diş prosedurları və xüsusi müalicələr daxil ola bilər. Tibbi turizm fərdlərin müalicə və ya prosedurlar üçün başqa ölkəyə getdiyi beynəlxalq turizm növünə aiddir. Turizmin bu forması çox vaxt öz ölkəsində mövcud olmayan və ya münasib olmayan tibbi xidmət axtarmaq və ya daha qısa gözləmə siyahıları və ya daha qabaqcıl texnologiyaya malik müalicələrə müraciət etmək ilə əlaqələndirilir. Tibbi turizm estetik cərrahiyyə, diş prosedurları, məhsuldarlıq müalicəsi və ürək əməliyyatları, oynaqların dəyişdirilməsi və orqan transplantasiyası kimi böyük əməliyyatlar da daxil olmaqla bir çox formada ola bilər (Kozak, Kozak, Akoglan, 2019: 255). Tibbi turistlər adətən səyahətlərini, yaşayış yerlərini və tibbi görüşləri koordinasiya etməyə kömək edən tibbi turizm yardımçılarının köməyi ilə səyahətlərini əvvəlcədən planlaşdırırlar. Populyar tibbi turizm istiqamətləri arasında inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə daha aşağı qiymətə keyfiyyətli tibbi xidmət göstərmək üçün nüfuz qazanmış Tayland, Hindistan, Meksika və Kosta Rika kimi ölkələr daxildir. Ümumilikdə, tibbi turizm beynəlxalq turizmin mühüm formasıdır və fərdlərə öz ölkələrində mövcud olmayan və ya münasib qiymətə tibbi xidmətə çıxış imkanları yaradır. O, həmçinin yerli icmalara və iqtisadiyyatlara müsbət təsir göstərə, səhiyyə sahəsində innovasiyaları təşviq edə, məşğulluq imkanlarını təmin edə və yerli bizneslər üçün gəlir əldə edə bilər.

Ekoturizm - bu turizm növü ətraf mühiti öyrənmək və qorumaq məqsədi ilə təbii ərazilərə səyahətləri əhatə edir. Bu, tez-tez gəzinti, vəhşi təbiəti izləmək və təbiət fotoşəkilləri kimi fəaliyyətləri əhatə edir. Ekoturizm ətraf mühitə təsirləri minimuma endirmək və təbiətin qorunmasını təşviq etmək məqsədi ilə təbii ərazilərə məsuliyyətli səyahətə yönəlmiş beynəlxalq turizm növünə aiddir. Turizmin bu forması çox vaxt gəzinti, vəhşi təbiəti seyr etmək və təbiət fotoşəkilləri çəkmək kimi fəaliyyətlərlə əlaqələndirilir. Ekoturizm bir çox formada ola bilər, o cümlədən milli parklara, vəhşi təbiət qoruqlarına və digər qorunan ərazilərə baş çəkmək, həmçinin quş müşahidəsi, kayak və şnorkellə üzgüçülük kimi ekoloji cəhətdən təmiz fəaliyyətlərdə iştirak etmək. Ekoturizm həmçinin ekoloji cəhətdən təmiz yaşayış yerlərində qalmağı, dayanıqlı nəqliyyatdan istifadə etməyi və yerli təbiətin mühafizəsi səylərini dəstəkləməyi əhatə edir (Dincher, Fidan, 2020: 234). Populyar ekoturizm istiqamətlərinə Amazon tropik meşələri, Böyük Sədd rivi və Serengeti Milli Parkı kimi müxtəlif canlı təbiəti və təbii gözəllikləri olan yerlər daxildir. Bütövlükdə, ekoturizm fərdlərə təbiətlə əlaqə yaratmaq, mühafizəni öyrənmək və davamlı turizm təcrübələrini dəstəkləmək üçün imkanlar yaradan beynəlxalq turizmin mühüm formasıdır. O, həmçinin yerli icmalara və iqtisadiyyatlara müsbət təsir göstərə, təbiəti mühafizə səylərini təşviq edə, məşğulluq imkanlarını təmin edə və yerli bizneslər üçün gəlir əldə edə bilər.

Macərə turizm - bu, bungee jumping, qayaya dırmaşma və ya ağ suda rafting kimi yüksək riskli fəaliyyətlərlə məşğul olmaq üçün səyahət etməyi əhatə edir. Macərə turizmi, fərdlərin fiziki və əqli cəhətdən çətin açıq hava fəaliyyəti axtardıqları və iştirak etdikləri beynəlxalq turizm növünə aiddir. Turizmin bu forması tez-tez trekking, dağa dırmaşma, bungee jumping, rafting və zip-lining kimi fəaliyyətlərlə əlaqələndirilir. Macərə turizmi bir çox formada ola bilər, o cümlədən ucqar ərazilərə bələdçili ekspedisiyalar, çox günlük treklar və gəzintilər, bazadan tullanma və ağ suda rafting kimi ekstremal idman növləri. Macərə turistləri tez-tez dağlar, meşələr və çaylar kimi unikal təbii xüsusiyyətləri və mənzərələri olan yerləri axtarırlar. Məşhur macərə turizmi istiqamətlərinə müxtəlif açıq hava fəaliyyətləri və heyvətəməz təbii gözəllikləri ilə tanınan Yeni Zelandiya, Nepal və Kosta Rika kimi yerlər daxildir. Bütövlükdə, macərə turizmi beynəlxalq turizmin mühüm formasıdır, fərdlərə fiziki və əqli cəhətdən özlərini itələmək, yeni yerləri kəşf etmək və macərə həyəcanını yaşamaq üçün imkanlar yaradır. O, həmçinin yerli icmalara və iqtisadiyyatlara müsbət təsir göstərə, davamlı turizm təcrübələrini təşviq edə, məşğulluq imkanlarını təmin edə və yerli bizneslər üçün gəlir əldə edə bilər. Bununla belə, macərə turistləri üçün məsuliyyətli turizm təcrübələri ilə məşğul olmaq və təbii mühitə və yerli icmalara hörmət etmək vacibdir.

Azərbaycan Respublikasının “Turizm haqqında” qanununda 2-ci maddədə turizmin turistlərin səyahət məqsədinə görə 10 növü fərqləndirilmişdir və aşağıdakı şəkildə hər bir növün anlayışı göstərilmişdir (Əliyev, Aslanov, 2011: 65):

1. mədəni turizm – səyahət edilən ölkənin (yerin) maddi və qeyri-maddi mədəni irsi ilə tanışlıq məqsədli turizm;

2. ekoloji turizm (ekoturizm) – təbiətə minimum təsir, ekoloji sistemin bütövlüyünün qorunması prinsipləri əsasında səyahət edilən ölkənin (yerin) təbiəti, təbii ekoloji sistemi, bioloji və mədəni müxtəlifliyi ilə tanışlığı özündə ehtiva edən turizm;

3. kənd (icma) turizmi – turistlərin kənd təsərrüfatı obyektlərində (ferma, əkin sahələri, bağ, bostan, üzümlük və s.) təsərrüfat fəaliyyətində iştirakı (aqroturizm), kənd həyat tərzi, yerli ərazinin təbii, tarixi və mədəni dəyərlərinin öyrənilməsi ilə bağlı xidmətlərin göstərilməsi ilə müşayiət olunan turizm;

4. macərə turizmi – turistlərin xüsusi coğrafi xüsusiyyətlərə malik ərazilərdə fiziki aktivlik, mədəni mübadilə, təbiətlə qarşılıqlı əlaqə ilə müşayiət olunan turizm;

5. sağlamlıq turizmi – turistlərə səyahət etdikləri ölkədə (yerdə) müalicə, profilaktika, diaqnostika və digər tibbi xidmətlərin (tibbi turizm), təbii müalicə ehtiyatları və müalicə-sağlamlaşdırma yerlərindən istifadə etməklə rekreasiya xidmətlərinin (rifah turizmi) göstərilməsini nəzərdə tutan turizm;

6. işgüzar turizm – işgüzar tədbirlərdə (görüşlər, seminarlar, konfranslar, konqreslər, sərgilər və s.) iştirak məqsədilə həyata keçirilən turizm;

7. gastronomiya turizmi – turistlərin səyahət edilən ölkənin (yerin) ənənəvi və (və ya) innovativ kulinariya nümunələri və ərzaq məhsulları, yerli ərzaq istehsalçıları ilə tanışlığı, kulinariya festivallarında və digər oxşar tədbirlərdə iştirakı ilə müşayiət olunan turizm;

8. sahil və su turizmi – turistlərin su obyektlərinin sahillərində və su nəqliyyat vasitələrində göstərilən xidmətlərdən istifadə və istirahətlərinin təşkili, su idman növləri ilə məşğul olmasını özündə ehtiva edən turizm;

9. dağ turizmi – özünəməxsus landşaft, topoqrafiya, iqlim, bioloji müxtəliflik (flora və fauna) xüsusiyyətləri olan dağlıq ərazilərdə həyata keçirilən turizm;

10. idman turizmi – idman yarışlarında iştirak etmək və ya idman yarışlarını izləmək məqsədli turizm (8).

Nəticə

Ümumiyyətlə, səyahətçinin seçdiyi beynəlxalq turizm növü onların maraqlarından, motivasiyalarından və üstünlüklərindən asılı olacaq. Beynəlxalq turizmin bir sıra əsasla təsnifatını aparsaq da bu təsnifat şərti xarakter daşıyır. Bu və ya digər turizm növü digər növlə tam mənada üst-üstə düşə bilər. Məsələn, xizək turizmi və ekoloji turizm tanışlıq turizmi və dini turizm və s.

Ədəbiyyat

1. Gubenko, H., Pisarevskiy, Ye. (2003). Zakonodatelstvo v sfere turizma. Sostoyaniye i perspektivy. Turizm: pravo i ekonomika.
2. “Turizm haqqında” Azərbaycan Respublikasının 27 dekabr 2021-ci il tarixli 448-VIQ nömrəli Qanunu: [Elektron resurs]/<https://e-qanun.az/framework/49162>
3. Yarcan, S. (2021). “Tourism and Internationalization in Turkey”. Istanbul: “Bogazici University Publications”, 439 p.
4. Guard, I. (2015). “Accommodation Accounting”. Isparta: “Suleyman Demirel University Publications”, 467 p.
5. Kozak, M., Kozak, M., Akoglan, K. (2019). “General Tourism”. Ankara: “Detail Publishing”, 534 p.
6. Dincher, O., Fidan, Y. (2020). “Introduction to Business Management”. Istanbul: “Alfa Press Publishing Distribution”, 414 p.
7. Əliyev, Ə., Aslanov, E. (2011). Beynəlxalq turizm hüququ. Dərslük. Bakı, 474 s.
8. Turizmin qlobal etik kodeksi [Elektron resurs] <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com>

Göndərilib: 24.01.2023

Qəbul edilib: 23.03.2023